

Het lichtjesfeest van St. Martinus

Volgende week is het weer zover. Dan is het weer het lichtjesfeest voor de kinderen. Elf november: Sint Martinus. „Sunter Meerten”, zeggen de kinderen in het Groningerland. „Elf november is de dag, dat mien lichtje branden mag”. Het kortstondige feest van de Sint-Maartenlichtjes is eigenlijk de enigste vorm van levende folklore in onze provincie dat uit vroeger tijden nog overgebleven is. Ook in vele Friese dorpen en in Noord-Holland in het bijzonder in de Zaanstreek, in West-Friesland, op Wieringen en in Alkmaar, wordt de 11e November door de kinderen gevierd. Wie was Sint Martinus? Sint Maarten of Martinus van Tours zoals hij officieel heet, leefde van 317—397. Hij werd uit heidense ouders geboren en werd op 22-jarige leeftijd gedoopt. Na als soldaat in het leger dienst te hebben gedaan, werd hij in Italië kluizenaar. Later stichtte hij in Gallië een klooster. Daarna werd hij bisschop van Tours in Zuid-Frankrijk.

Sint Maarten was een brave man
Hij wou alle mensen het beste wel wensen
Wie houdt daar niet van? (bis)

De lichtjes omhoog en dan hoezee!
Voor al die hier wonen Sint Maarten te tonen
Sint Maarten santé (bis)

Mien lutje lanjeern,
Ik zai die zo geern.
Doe daanst deur de stroaten
Dat kinst ja nait loaten.
Vandaag mout ik lopen,
Mien laidje verkopen.
Mien lutje lanteern,
Ik zai die zo geern.

Aaize Sunner Meerten,
Koien droagen steerten,
Ozzen droagen hoorns,
Kerken droagen toorns,
Ol wieven zitten ten houken
Bakken spekannekouken;
Rook vuur, braand vuur,
Hier woont 'n rieke man
Dij ons wel wat geven kan.
'n Sent of 'n stuwerke,
't Gait al weer zo nuwerke,
'n Sent of 'n duut,
Doar schaaiden wie mit uut.

Daar komen wij met lichtjes aan,
Het is Sint Maartens feest,
En dat gij ons nu lang laat staan,
Dat is niet goed geweest.
Mijn kaarsje is haast afgebrand.
Zeg nooit: „Wij geven niets!”
Sint Maarten, ja die brave man,
Die gaf toch altijd iets!

Sunter Meerten vogeltje,
Mit zien kip kap kogeltje,
Mit zien rooie rokje,
Mit zien vledern stokje -
Hier woont een rieke man,
Dei ons wel wat geven kan.
Zalig zullen ze leven,
Zalig zullen ze sterven,
't Koninkrijk beerven.
Geef mie 'n appel of 'n peer
'k Kom van 't haile joar nait weer.

Sunner Meerten tuutje,
Mien voader dei hait Luutje,
Mien moudet dei hait Jaantje,
Geef mie 'n sent ien 't haandje.
Geef mie 'n appel of 'n peer,
Kom 'k 't haile joar nait weer.

Aaiberd-sunder-vogel,
Kip, kap, kogel,
Mit zien roodraand rokje,
Mit zien vledern stokje,
Juffrauw, wacht nait aal te laank
Want mien keerske
is haast verbrand.

Foto's: Paul Wernekinck

Tekst: J. Rittersma

Aflevering 3

Bij het nageslacht leefde hij voort als de barmhartige die zijn soldatenmantel deelde met Christus die hem in de gedaante van een bedelaar was verschenen. Hij beschouwde het als een Goddelijke opdracht de arme mensen te helpen en de heidenen tot God te brengen. Zo vertelt ons een anekdote, dat Sint Maarten op een donkere winterdag naar een heidens dorp reisde. De weg was slecht en vol sneeuw. Toen hij dichterbij kwam, zag hij een man liggen, totaal verkleumd, verhongerd en vermoeid. Martinus bedacht zich niet, greep zijn zwaard, gooide zijn dikke wollen mantel af en sloeg deze met één slag doormidden. De ene helft gaf hij aan de arme en uit zijn tas gaf hij hem brood en melk. Zelfs tot in onze streken waren de goede daden van Sint Martinus bekend. Zijn graf werd tot in de late Middeleeuwen een druk bezochte bedevaartplaats en hij zelf één der meest populaire heiligen van West-Europa, met wie talrijke volksgebruiken in verband staan. Zo werd Sint Maarten, de apostel van Gallië, de bekeerder van de Franken, patroon van Frankrijk, de grote volkshelpe in de Nederlanden. In Nederland zijn ongeveer 40 kerken aan hem gewijd, o.a. in Bolsward, Utrecht en Groningen.

SINT-MAARTENDEUN

Hoogstwaarschijnlijk is Sint Maarten in de plaats getreden van het oud-Germaanse herfstfeest met dank-offers voor de opvoet van Wodan, de oppergod der Germanen en met gedachtenis aan de gestorvenen. De vuren en lichtjes verdreven de boze geesten en brachten zegen aan de akkers. Een Groninger Sint-Maartensdeun begint met: Kip-Kap, kogeltje, Sunter-Meerten vogeltje... Waarschijnlijk is dit afkomstig van de voorstelling van Wodan met de twee raven op de schouders. Dit zouden dan de „martini avis” of de Sint-Maarten-vogels zijn. (De Sint-Maarten-vogels dateren natuurlijk niet uit de Wodantijd!)

De kinderen hebben Sint Martinus in ere gehouden. Tot vandaag lopen ze elk jaar op elf november met hun lichtjes langs de straten. Dan zijn ze als het ware precies als die arme man uit de anekdote. Ze zijn koud en hebben honger. En ze vragen aan de deur om een appel of een peer of „'n sent of wat” en hopen, dat de grote mensen dan even goed zullen zijn als Sint Maarten eens was. Vandaag de dag liggen de situaties echter geheel anders, maar in de Mid-

deleeuwen en ook wellicht later zal de bovengenoemde toestand wel enigszins vergelijkbaar zijn geweest.

In 1963 verscheen bij de drukkerij en het uitgeverijbedrijf J. D. v. d. Veen NV te Winschoten een boekje onder de titel „Hoor naar ons lied”. Dit boekje was een voortvloeisel uit een kleine serie uitgaven in het begin der zestiger jaren die de RONO-uitzending onder de titel „Sunter Meerten op blesterboan” (blesterboan betekend Dwaalweg of dwaalspoor). Het is een kostelijk boekje met vele en tevens onbekende „Sunter Meerten verskes”. De strekking van dit boekje — en ook van de RONO-uitzendingen — was, meer bekendheid te geven aan bestaande Sint-Maartenliedjes en -gebruiken. Achterin het boekje staan beschrijvingen met tekeningen voor het vervaardigen van diverse lampions en andere Sint-Martinuslichtjes. Het is inderdaad zo, dat de kinderen van vandaag eigenlijk maar zeer weinig Sint-Maartenliedjes kennen. Alom hoort men het „Elf november is de dag” en „Sint Martinus bisschop, mit zien hoge houd op”. Feitelijk is dit een verarming van het Sint-Martinusgebeuren. Het zou een alleszins lofwaaardig streven zijn, diverse onbekende Sint-Maartenversjes op de scholen de kinderen te leren. Hierdoor zou een uniek stukje Groninger folklore een bredere basis krijgen.

GROOT FEEST

Toch blijft de elfde november voor de kinderen elk jaar weer een groot feest. Dit is vandaag zo en het was vroeger al precies eender. We laten J. S. Nlehoff in zijn boek „Leer mij ze kennen... De Groningers” aan het woord:

„Voor ons was Sundermeerten een dag van opwindend en we hadden het enorm druk. Dat was al begonnen van te voren, want we construeerden zelf ons lichtje: papieren lampions waren niet geschikt voor de manier waarop wij deze avond produktief maakten. Een grote oranje voederbiet werd uitgehold en met een gutsje werden in de schil de mooiste figuren gesneden: molens, schepen, de zon, ruiters te paard en u kunt zich voorstellen, wanneer het kaarsje erin stond te branden, schenen die figuren geel op een zacht flakkerend oranje frond, prachtig door. Of we namen een blikken trommel en sloegen met een hamer, een spijker en een onbegrijpelijke dosls geduld dergelijke figuren gaafte voor gaafte in het blik. En ook in die trommels werd, met een plakje koolraap als steun, een kaart te branden gezet — ik ruik nog de geur van het lak die op de heet geworden trommel te schroeven begon. Nog steeds klinken, bij in de avond van 11 november, de kinderstemmen aan de deuren en zingen:

Sint Martinus bisschop
roem van alle landen,
dat wie hier met lichtjes lopen
is veur ons gain schande.
Hier woont 'n rieke man
dei ons wel wat geven kan.
Geef mie 'n appel of 'n peer,
'k Kom van 't haile joar nait weer.

De giften bestaan meest uit koekjes en snoep, maar, naar 't me wil voorkomen, stijgt daarnaast de klinkende munt in waardering. In het dorp waar ik woonde, was telkenjare voor alle kinderen het pièce de résistance van de opbrengst de grote taalpop, die bij de notaris aan de kleine zangertjes werd uitgedaald. Zou zijn zoon die hem lang geleden opvolgde, nog net zulke poppen geven? En zouden die nog zo hoog genoteerd staan als in onze tijd, toen de slechtsten onder ons een tweede trachten te bemachtigen door zich met een andere pet en jas te vermommen? Ik weet het niet... En de liedjes zijn ook veranderd: de taal en de melodie doen vermoeden, dat ze niet meer van ouder op jonger worden overgedragen... Tot zover Nlehoff.

MET „STEVELS” AAN

Maar goed, hoe het ook zij, het is ieder jaar weer een kostelijk gebeuren. De kinderen op school zijn de gehele dag druk en onrustig en als 's middags voor het laatst de schoolbel gaat, vliegen ze de schooldeur uit naar huis. Dan worden hun kostbare attributen nog eens zorgvuldig bekeken en waar nodig verbeterd. Vol ongeduld wachten ze dan op het „tweidustern” en luisteren vol spanning of vriendjes al „aan 't lopen binnen”. En eindelijk dan gaan ze. De koude en herfstige novemberavond in. Sjaal om, muts op en „stevens” aan, want het kan gemeen koud zijn op de „elften”. Zo zien we ze lopen en horen ze zingen: de kleinen en de groten. De allerkleinsten „binnen mit moeke bie pad”. De moeders

schuifelen dan met hun kleintjes van deur naar deur en als er opengedaan wordt, trekken de moeders zich schielijk terug in het „beschermede” donker van de vroege novemberavond. Maar ook zijn er de groten, de meer ervarenen. Ze gunnen zich nauwelijks tijd hun Suntermeertenverske af te raffelen en vinden het „zingen” van de eerste regels ruim voldoende om in aanmerking te komen voor het snoep, de sinaasappels, de stuivers en dubbeltjes, enz.

Het leukst zijn die kleinen, die alleen of met een vriendje of vriendinnetje spontaan, kinderlijk en onbevenghen hun versjes zingen en met grote ogen vol spanning afwachten wat de grote milde gevers hun in het handje drukken. Zo gaan ze met hun lampionnetjes van huis naar huis en van winkel naar winkel. „Nait verder dan tot ol Bruuns”, zee moeke toen ze deur uitgingen. Toch is de verleiding om nog „één deurtje verder te gaan” voor de kleine lichtjeslopertjes erg groot. Maar het mooiste moment van de Sint-Martinusavond is het moment waarop al het verzamelde spul op tafel komt. Dan wordt alles uitgesteld en opgeteld en vergeleken met hetgeen broertjes, zusjes of vriendjes opgehaald hebben.

Met van kou en spanning nog rode wangen gaan ze daarna naar bed en dromen nog van Sint Martinus bisschop.

Ook voor de ouderen is de 11de november een leuke dag. Vele huisvrouwen kopen in de winkels iets extra's voor Suntermeerten. Met lichte spanning wachten ze op de eerste lichtjes en de eerste versjes. Meestal komen de kinderen van de burenen eerst, en die krijgen natuurlijk iets extra's. Wanneer zo op Sint-Martinusavond het lichtjesfeest in volle gang is, denken al die ouderen wellicht met plezier en tevens met een tikkelte weemoed aan hun eigen jeugdijaren en denken met de Groninger dichter, schrijver Jan Boer:

Dwirlrelende lutje lichtjes
Tegen grauwe lucht
Dansen, zweven langzaam noader,
Stil, ten bonte vlucht.

En de ollen staan op drumpel,
Kieken lachend tou
Heur gedachten gaan ten stilte
Van ol tied tot nou...

